

Adaptácia prevzatých slovies v slovenčine¹

Miloslava Sokolová

1. Prevzaté verbá

V príspevku sa prezentujú výsledky výskumu cca 800 prevzatých slovies z *Morfematického slovníka slovenčiny* (1999) obsahujúcich adaptačný alebo derivačný sufix *-ovať* (resp. hybridné sufixy *-izovať*, *-írovať*, *-uovať*, sufixoid *-ifikovať*), ktorými sa zaraďujú do konjugačného vzoru *pracovať*. Iné zakončenie (*zintenzívniť*, *zintenzívniť*) a ďalšie derivácie s domácimi prefixmi (*vkomponovať*, *podebatovať si*, *pretancovať*) neberieme do úvahy. Na základe podkladov od Vladimíra Benka, ktoré dokumentovali pohyb v označovaní tých istých slovies v *Pravidlách slovenského pravopisu* – ďalej PSP (1991, 1998, 2000), sme si výberovo všimli rozdielne hodnotenie týchto slovies aj v *Krátkom slovníku slovenského jazyka* – ďalej KSSJ (1989 a 2003), v *Slovníku cudzích slov* – ďalej SCS (2005) a *Slovníku súčasného slovenského jazyka* – ďalej SSSJ (2006).

Prevzaté verbá majú formy: a) jednovidové (nedokonavé alebo raritne a diskutabilne dokonavé), b) obojvidové alebo c) usúvzťažnené do vidových korelácií pomocou modifikačných prefixov. Okrem vytvorenia kritérií na určovanie vždy nedokonavých foriem (imperfektíva tantum – ďalej aj IT), biaspektuálnych foriem (ďalej aj BI) a vidových dvojíc (ďalej aj VD) hľadáme aj príčiny rozličných riešení v lexikografickej praxi². Nezhody sú medzi jednotlivými vydaniaми slovníkov (KSSJ, PSP), ale aj medzi jazykmi, napr. slovenčiny a češtiny (*maďarizovať* – *zmaďarizovať*, *pomaďarčiť* – *pomaďarčovať*; *pomaďarštit* – *pomaďaršťovať*, *sústrediť dok*, *soustředit nedok.*), slovenčiny a poľštiny (*ignorovať* + (z)*ignorować*), slovenčiny a ruštiny (verbálne substantíva sa v ruštine tvoria len od perfektívnej formy, porovn. *zmiznutie* – *miznutie* = *isčeznovenije*).

2. Indikátory formy

Všetky skúmané prevzaté slovesá (229 IT = 29 %, 320 BI = 41 %, 233 VD = 30 %, spolu 782 lexém) budeme – nadväzujúc na svoje predchádzajúce morfematické a valenčné výskumy – porovnávať z viacerých hľadísk.

2.1 Morfematická štruktúra

Morfematická štruktúra ako indikátor formy (Sokolová, 2002, 2009a) vysvetľuje, že nie náhodou sú na začiatku adaptačného procesu práve imperfektíva tantum ako slovesá s morfematickou štruktúrou radix + adaptačný sufix (218 z 229)

¹ Príspevok je verziou vystúpenia na konferencii *Slovo – tvorba – dynamickosť*. Modra 11. – 12. marca 2009.

² Rozdiely v hodnotení prevzatých slovies registrujú napr. aj Esvan, 2007; Jindra, 2008.

indikujúcou imperfektívnosťou, napr. *asistovať*. Imperfektíva tantum majú síce zriedkavo aj štruktúru: prefix + radix + sufix, tento prefix je však nevýrazný a vždy je súčasťou slovotvorného základu ich motivantov (im-**plik**-ov-a:t', im-**prim**-ov-a:t', in-**duk**-ov-a:t', in-**hal**-ov-a:t'). V dvoch prípadoch (ko-[**ex**]ist-ov-a:t', kon-**celebr**-ov-a:t') ide o prefixoid s významom „spolu“, ktorý aj v domácich slovesách indikuje imperfektívnosť (*spolunažívať*, *spolupracovať*).

Aj biaspektuálne prevzaté verbá majú najčastejšiu štruktúru: radix + sufix, ale okrem toho majú najvýraznejšie zo všetkých troch typov aj morfémovú štruktúru: výrazný prefix + radix + sufix (60), ktorá indikuje perfektívnu formu: ante-dat-ov-a:t', de-**kód**-ov-a:t', de-**kolon**-iz:ov-a:t', de-**mo**[**bil**]-iz:ov-a:t', de-**nac**-i:fik:ov-a:t', re-**ak**-t-iv-ov-a:t', re-[**kom**]penz-ov-a:t', re-**privat**-iz:ov-a:t'. Pri biaspektuálnych formách, kde jedna forma slúži dvom gramémam, je medzi morfematickou štruktúrou a obsahom vždy čiastočná nezhoda.

Formy aspektových korelácií majú harmonickú štruktúru: primárne formy radix + sufix (**röntgen**-ov-a:t') sú imperfektívne, kým sekundárne formy aspektových korelácií s modifikačným prefixom (najčastejšie z-/s-/zo-) majú typickú morfémovú štruktúru pre perfektíva: z-**röntgen**-ov-a:t'. Od štruktúry prefix + radix + sufix, v ktorej je bázou radix, treba odlišovať štruktúry prefix + radix + sufix, v ktorých je slovotvornou bázou prefix + radix (*konferovať*).

2.2 Derivačná štruktúra

Derivačná štruktúra je pre aspektovú formu relevantná, ak ide o desubstantívne verbá vrátane obojsmernej motivácie, ktoré sú najčastejšie pri imperfektívach tantum (59 % z 229, napr. *parazitovať*, *kempovať*)³; menej časté sú desubstantíva pri biaspektuálnych verbách (*anketovať*, *archivovať*); resp. pri vidových dvojiciach, napr. {z-}alarmovať, {z-}bombardovať. Okrem desubstantív aj deadjektívne a deadverbiálne verbá s častým sufixom *-izovať* indikujúcim mutáciu najčastejšie vytvárajú vidové dvojice (33,5 %), napr. *automatizovať* – *zautomatizovať*. Prefigované verbá s výrazným prefixom sú predovšetkým biaspektuálne (19 %), napr. *antedatovať*, *dekódovať*, *reaktívovať*, *reprivatizovať*. Verbá bez motivačných vzťahov sú zastúpené rovnomerne pri všetkých troch typoch (IT = 33 %, BI = 34 %, VD = 26,5 %); v rámci imperfektív tantum je však veľa hovorových, resp. knižných lexém (*exercívať*, *kerovať*, *kortešovať*) či zastáravajúcich germanizmov (*maširovať*, *muzicívať*, *pendlovať*, *rajťovať*, *štímováť*, *šturmováť*, *vekslovať*).

2.3 Valenčná štruktúra

Prevzaté verbá majú len dva typy valenčnej štruktúry (Sokolová, 1995), ktorá úzko súvisí so sémantickou štruktúrou:

a) subjektovo-bezobjektové verbá sú charakteristické pre imperfektíva tantum (55 %), napr. procesné a statické (*prosperovať*, *mancovať sa*, *stagnovať*; *pasovať*, *štímováť*); akčné pohybové (*finišovať*, *galopovať*, *rajťovať*) a desubstantíva so

³ Ako upozornila A. Jarošová v posudzovaní príspevku, ak berieme do úvahy aj potenciálne desubstantíva, ktoré sú podľa parafrázy v slovníkoch nemotivované (*bilagovať*, *brakovať*, *flámováť*, *flirtovať*, *fluoreskovať*, *fosforeskovať*, *holdovať*, *interesovať sa*, *opalizovať*), je percento pre desubstantívnosť ešte vyššie.

zasiadnutou substanciou v slovese (*kandidovať, koncertovať, maródovať, víkendovať, muzicírovať*); pri biaspektuálnych verbách (15 %), resp. pri vidových dvojiciach (12,5 %) sú subjektovo-bezobjektové predovšetkým reflexívne verbá, ktoré vznikli derivačnou reflexivizáciou, pretože reflexívny komponent *sa* blokuje jednu valenčnú pozíciu (*habilitovať* → *habilitovať sa*, *mumifikovať* → *mumifikovať sa*); zriedka sú to nereflexívne mutačné procesy (*explodovať, erodovať, emigrovať, relaxovať*), porovn. aj VD {z-}*deformovať sa*, {z-}*aktivizovať sa*, {z-}*krachovať*, {z-}*bankrotovať*, {z-}*maturovať*;

b) subjektovo-objektová valenčná štruktúra je zase charakteristická pre biaspektuálne verbá (85 %, porovn. *aplikovať, imitovať, motivovať, dementovať, mumifikovať, habilitovať, charakterizovať*) a pre vidové dvojice (87,5 %, porovn. {z-}*masakrovať*, {z-}*aktivizovať*, {z-}*parodovať*); imperfektíva tantum (45 %) sú subjektovo-objektové, len ak ide o nefrekventované akčné verbá s výrazným štylistickým príznakom, preto s nízkym výskytom: *figľovať, fedrovať, sekírovať, pančovať*.

2.4 Sémantická štruktúra

Sémantická štruktúra je bez ohľadu na frekvenciu jednoznačným kritériom pre statické verbá, ktoré sú vždy imperfektíva tantum (Sokolová, 1995; Ivanová, 2006); procesné verbá sú častejšie imperfektíva tantum, ale akčné verbá sú častejšie biaspektuálne alebo vytvárajú aspektové korelácie.

Podľa sémantickej štruktúry sú imperfektíva tantum nemutačné verbá, ktoré človek nemôže vidieť komplexne, len ako proces, porovn. statické *absentovať, interesovať, kontrastovať, disponovať, konvenovať, pasovať, symbolizovať, štimovať*; procesné *cirkulovať, divergovať, figurovať, krenkovať sa, prosperovať, retardovať, stagnovať*, existenčné *existovať, koexistovať*, resp. slovesá s oslabenou akčnosťou *hospitovať, špiritizovať*. Akčné verbá sú jednovidovými imperfektívami tantum len vtedy, keď sú pohybové a/alebo málo frekventované (*maširovať, muzicírovať, pendlovať, rajtovať, šturmovať, vekslovať*).

Biaspektuálne verbá nikdy nie sú statické, zriedkavé sú procesné (*adaptovať sa, absorbovať sa, akomodovať sa, aktivovať sa, asimilovať sa, atrofovať, erodovať, erupťovať, explodovať*), všetky ostatné prevzaté slovesá sú typicky akčné (*diskriminovať, imitovať, motivovať, dementovať, mumifikovať*). Akčné verbá sú dominantné aj vo vidových dvojiciach, len výnimočne (23) tvoria vidové dvojice pomenovania mutačných procesov a oslabených činností: reflexívne verbá {z-}*maďarizovať sa*, {z-}*magnetizovať sa*, {z-}*modernizovať sa*, {z-}*neutralizovať sa*, {z-}*normalizovať sa*, {z-}*radikalizovať sa*, {z-}*realizovať sa*, {z-}*regenerovať sa*; nereflexívne {z-}*bankrotovať*, {s-}*krachovať*.

2.5 Gramatické formy

Existujú aj gramatické prostriedky, ktoré pomáhajú určiť aspektovú formu⁴.

⁴ Analýza domácich verb tiež potvrdila tieto tendencie, napr. sekundárne aspektové formy sú menej časté než primárne formy (*kúpiť* 36 400 – *kupovať* 9 800, *robiť* 160 000 – *urobiť* 130 000), pasívne participium od dokonavej formy je frekventovanejšie než od nedokonavej formy (*kúpený* 254 – *kupovaný* 27, *urobený* 552 – *robený* 155), ani domáce imperfektíva tantum nemajú pasívne participium (**pracovaný*) a často sú

Gramatické prostriedky imperfektív tantum: a) aktuálny prízent *práve koncertuje, medituje*; b) aktívne participium prízenta *stresujúci faktor*; c) transgresív vyjadrujúci súbežnosť – simultánnosť dejov *koncertujúci*; d) analytické futúrum *kde budú víkendovať* a konštrukcia s fázovým verbom *začnú/prestanú špicľovať, začal simulovať*; e) vo väčšine prípadov sa pri nich vôbec nevytvára pasívne participium **miništrovaný, *mulatovaný, *špacíovaný, *driblovaný, *praxovaný*, preto by nemožnosť jeho tvorenia mohla byť najrýchlejším kritériom na určenie imperfektív tantum⁵: pri IT len 3,5 % verb tvorí pasívne participium, BI = 97,5 %, VD: 233 = 100 % od dokonavej formy a 201 = 86 % od nedokonavej formy⁶.

Biaspektuálne prevzaté verbá pomenúvajú frekventované deje, ktoré človek môže vidieť z perspektívy fotografie – komplexne, ale aj ako proces (z perspektívy filmu, Sokolová, 2009b), preto majú kompletný inventár tvarov, hoci menej výraznú formu než pri vidových koreláciách: a) aktuálny prízent *teraz ho to šokuje, mumifikujú*; tie isté tvary môžu vyjadrovať aj syntetické futúrum *rozhodli sa, že nohu amputujú, transplantujú srdce, skartujú materiál, emigrujú*; b) zvyčajne tvoria aktívne participium prízenta *šokujúci faktor, faulujúci, adaptujúci sa, animujúci, aplikujúci, diskriminujúci, emigrujúci, explodujúci*; c) tvoria analytické futúrum *bude ho to šokovať, výskum sa bude aplikovať, ale ?bude emigrovať* (3 výskyty), *?bude explodovať* (1 výskyt) a majú kompatibilitu s fázovými verbami *prestanú ho šokovať, začali sa adaptovať na nové podmienky*; d) minulý čas má aj význam perfekta *šokovalo ho to* (= je tým dodnes šokovaný), *mumifikovali telá* (= sú mumifikované), veľmi častou prezentáciou v textoch pre biaspektuálne verbá je práve minulý čas: *dekolonizoval, delimitovali, mumifikovali* (až 22 préterít z 34 celkových výskytov lemy); e) spojenie byť + pasívne participium v prízente má okrem významu pasíva aj význam rezultatíva *je tým šokovaný* (= šokuje ho to, ale aj šokovalo ho to), *je atakovaný* (= atakujú ho, ale aj atakovali ho). Pasívne participium je pri biaspektuálnych verbách takmer bez obmedzenia (*faulovaný hráč, dokonca tvar mumifikovaný* má v SNK výskyt až 97 ráz, kým ostatné tvary lemy *mumifikovať* spolu majú v SNK výskyt len 34 ráz)⁷.

Aspektové korelácie majú kompletný inventár 24 tvarov (Sokolová, 2009b), avšak na rozdiel od biaspektuálnych sloviess sú to tvary aj formálne odlišené: a)

subjektovo-bezobjektové.

⁵ Potenciálne pasívne participium je pri typoch, ktoré sú kandidátmi na biaspektuálnosť (takto sa označujú už v SCS: *archivovaný, imatrikuloovaný, imputovaný, indikovaný, inkludovaný, intenzifikovaný, inzultovaný, konkludovaný, kontrahovaný, privilegovaný, reštituovaný*), napr. deadjektívne verbá takmer vždy vytvárajú pasívne participiá: *archaizovaný, beletrizovaný, etymologizovaný, miniaturizovaný, minimalizovaný, kategorizovaný, privatizovaný, škandalizovaný*.

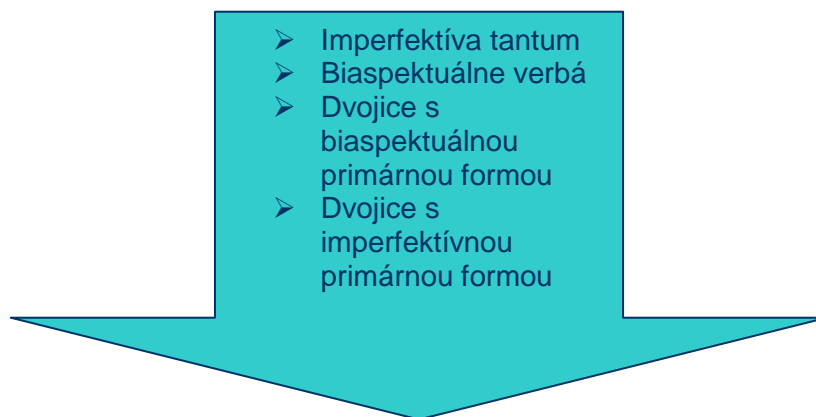
⁶ Pomer medzi nedokonavou a dokonavou formou je pri používaní pasívneho participia výrazne v prospech dokonavej formy, porovn. deštruktívne verbá, pre ktoré je relevantnejší výsledok než proces deštrukcie, dokonca existujú len perfektívne verbá: *zdisciplinovať* – neexistuje **disciplinovať*, t. j. aj ostatné vidové dvojice mohli vzniknúť opačne (*decimovať* (sa) {z-} 72/222, *ruinovať* {z-} 131/438).

⁷ Neistotu pri klasifikácii verb môže spôsobovať súčasná existencia adjektív s formou n-/t-ového prízestia: *afektovaný, akcentovaný, fundovaný, korelovaný, retardovaný, designovaný, hospitalizovaný, autorizovaný*, resp. aj slovtvorná parafráza typu *designácia*, ktorý sa v lexikografickej praxi označuje len ako *určenie* – nie exaktnejšie ako *určenie/určovanie*. K vidovým obmedzeniam pri tvorení deverbatívnych adjektív pozri aj K. Buzássyová, 1974, s. 105.

aktuálny prítomnosť *teraz ho práve modernizujú*; b) analytické futúrum nedokonavej formy *bude ho modernizovať*, konštrukcia fázové verbum + infinitív nedokonavej formy *začnú ho modernizovať*; ale aj syntetické futúrum *keď ho zmodernizujú, dajú ho do užívania*; c) aktívne participium prítomnosti *modernizujúci prvok* je pri primárnej nedokonavej forme bez obmedzenia; d) pasívne participium je vo vidových dvojiciach zvyčajne bez obmedzenia pri oboch vidových formách *modernizovaný / bombardovaný objekt, zmodernizovaný / zbombardovaný objekt*, existujú však verbá, ktoré nemajú vždy pasívne participium od nedokonavej formy (BON: *bankrotovaný*); e) minulý čas nedokonavej formy už nemá význam perfekta *modernizovali ho*, kým minulý čas dokonavej formy má význam perfekta *zmodernizovali ho* (= *je zmodernizovaný*); f) pasívum prítomnosti je bez časového posunu a nemá význam rezultatíva *je modernizovaný* (= *modernizujú ho*), porovn. rezultatívum s časovým posunom *je zmodernizovaný* (= *zmodernizovali ho*).

3. Adaptačný proces

Na začiatku adaptačných procesov sú verbá hlavne imperfektíva tantum, so zvyšujúcou sa frekvenciou sa zvyšuje aj počet biaspektuálnych slovík (prirodzene okrem statických predikátov, ktoré zostávajú vždy imperfektíva tantum). Na konci adaptačného procesu sa tiež v priamej úmere so zvyšujúcou sa frekvenciou vytvárajú vidové dvojice. Adaptácia verbálnych lexém sa uskutočňuje stupňovito.

Rozličné hodnotenie tých istých lexém sa dá vysvetliť aj tým, že do slovníkov sa dostávajú na rozdielnom stupni adaptácie (v I. fáze = IT, v II. fáze = BI, v III.a a III.b fáze = VD), ale napriek tomu možno pre lexikografickú prax stanoviť niekoľko zásad (podľa frekvencie, podľa možnosti vytvárať, resp. nevytvárať niektoré tvary – hlavne participiá – a pri poslednom stupni adaptácie, ak sa vytvorí frekventovaná prefigovaná forma, zvážiť zrušenie biaspektuálnosti východiskovej formy).

3.1 Prvý stupeň adaptácie

Na prvom stupni adaptácie sú imperfektíva tantum (–frekvencia, –mutačnosť, častejšie –subjektovo-objektový valenčný typ, –pasívne participium, +statické, +/- procesuálne, -/+ akčné, –prefix), biaspektuálne verbá (+frekvencia, +mutačnosť, +pasívne participium, +subjektovo-objektový typ, +akčné, -/+procesuálne, –statické, +/-prefix) alebo perfektíva tantum.

Imperfektíva tantum sú nefrekventované, nemutačné, častejšie subjektovo-bezobjektové verbá, ktoré majú aktuálny prítom, analytické (nie syntetické) futúrum, aktívne participium a transgresív vyjadrujúci súbežnosť dejov.

Príklady na imperfektíva: *absentovať, afektovať, akcentovať, alternovať, apelovať, asistovať* (ako byť asistentom), *ašpirovať, atomizovať, balansovať, bazírovať, bilancovať, bivakovať, briketovať, buzerovať, cirkulovať, debatovať, defilovať, detailizovať, diplomatizovať, disponovať, divergovať, dominovať, drezírovať, driblovať, etymologizovať, excelovať, execírovať, existovať, expandovať, experimentovať, fantazírovať, fašiangovať, figľovať, figurovať, financovať, finišovať, fixírovať, fixľovať, flákovat, flámovat, flirtovať, fluktuovať, fluoreskovať, fosforeskovať, frotírovať, fundovať, fungovať, garážovať, galopovať, garážovať, gestikulovať, glosovať, gravitovať; harpúňovať, hazardovať, historizovať, holdovať, hospitovať, chlórovať, implikovať, indukovať, inervovať, inhalovať, inklinovať, interesovať (sa), intrigovať, jubilovať, kádrovať, kalkovať, kandidovať, kašírovať, katechizovať, kempovať, kerovať, klerikalizovať, koketovať, kolokovať, kolaborovať, kompilovať, komunikovať* (v jednom význame), *kolacionovať, kolportovať, koncertovať, konferovať, konkurovať, konšpirovať, kontrastovať, konverzovať, konzultovať, kooperovať, kortešovať, korzovať, krakovať, krenkovať sa, kšeftovať, kulmovať, laborovať, lamentovať, lavírovať, licitovať, mancovat sa, manévrovat, margírovať, maródovať, mašírovať, meditovať, merkovať (si), miništrovať, montovať sa, morfondírovať, moržovať, mulatovať, muzicírovať, mykovať, nitovať, onanovať, operovať* (ako manipulovať niečím), *organovať, oscilovať, pádľovať, pančovať, parazitovať, pasovať, patrolovať, pendľovať, pertraktovať, pilotovať, plisovať, polemizovať, praktizovať* (v jednom význame), *praxovať, pretendovať, producírovať sa, prosperovať, protežovať, psychologizovať* (v jednom význame), *rajtovať, rebelovať, recidivovať, reklamovať, rekriminovať, reportovať, reprezentovať* (býť reprezentantom), *rešpektovať, retardovať* (v jednom význame), *revoltovať, rotovať, saunovať, sekírovať, sekundovať, sortírovať, stagnovať, stepovať, surfovať, surmovať, stenografovať, symbolizovať* (v jednom význame), *sympatizovať, šablónovať, šamotovať, šampónovať, škrupulovať, špacírovať (sa), špásovať, špekulovať, špicľovať, špiónovať, špiritizovať ako mudrovať, šponovať, športovať, šprintovať, špurtovať, štimovať, štrajkovať, šturmovat, švindľovať, tabletovať, taktovať, taktizovať, teoretizovať* (ako uvažovať teoreticky), *tradovať sa, tragizovať, traktovať,*

trampovať, trénovať, trucovať, turbovať, turbovať sa; vandrovať, vekslovať, víkendovať.

Pre lexikografiu je relevantný hlavne fakt, že od imperfektív tantum sa netvorí pasívne participium⁸. Charakteristická je pre ne subjektovo-bezobjektová valenčná štruktúra (55 %). Na prvom stupni zostávajú ako imperfektíva tantum všetky statické verbá (aj *absentovať*), nefrekventované nemutačné procesné verbá a nefrekventované akčné lexémy, napr. slovesá pohybu (*finišovať, maširovať, pendlovať, rajtovať, šprintovať, špurtovať*), ale aj iné nefrekventované a štylisticky príznakové lexémy (*interesovať, kšeftovať, švindľovať, muzicírovať, šturmovať, vekslovať*). Parafrázy imperfektív tantum sú väčšinou tiež nemutačné: „mať“ (*absentovať, balansovať, fungovať, interesovať, jubilovať, koncertovať, praxovať*), „byť“ (*afektovať, asistovať, ašpirovať, kandidovať, konkurovať, maródovať, parazitovať, pilotovať, rebelovať, reprezentovať, symbolizovať, špiónovať, špicľovať*), „správať sa“ (*trucovať*), „nachádzať sa v stave“ (*existovať, prosperovať, stagnovať, štrajkovať*), zriedka „pohybovať sa“ (*finišovať, korzovať, maširovať, oscilovať, pendlovať, rajtovať, šprintovať, špurtovať*) a „robiť“ (*kšeftovať, muzicírovať, švindľovať*).

Prevzaté biaspektuálne verbá (+frekvencia, +mutačnosť, +pasívne participium, +subjektovo-objektový typ, +akčné, -/+procesuálne, -statické, +/-prefix) sú hlavne frekventované⁹ mutačné akčné verbá, zriedkavo sú biaspektuálne procesné predikáty (*explodovať*).

Príklady na biaspektuálnosť: *abonovať, abstrahovať, adaptovať sa, adresovať, akceptovať, akomodovať (sa), alegorizovať, amortizovať, amputovať, anektovať, animovať, anketovať, anonymizovať, antedatovať, anticipovať, anulovať, aplaudovať, aplikovať, archivovať, asignovať, atakovať, atrofovať, avizovať, birmovať, blamovať sa (utrpieť blamáž), bolševizovať (sa), centrováť, citovať, dabovať, datovať (sa), debutovať, definovať, defraudovať, deklarováť, dekódovať, dekolonizovať, dekorovať, delegovať, delimitovať, deložovať, demaskovať (sa), dementovať, demilitarizovať, demobilizovať, demokratizovať, demonštrovať, denacifikovať, dešifrovať, detašovať, dezertovať, dezinformovať, dezorganizovať, dezoxidovať, diagnostikovať, dialogizovať, diferencovať (sa), dimenzovať, diskriminovať, distribuovať, dištancovať (sa), domestikovať, dotovať, drenážovať, egalizovať, emancipovať sa, emigrovať, emitovať, emulgováť, erodovať, erupťovať, eskortovať, etablovať (sa), exhumovať, explodovať, exponovať (sa), extrahovať, faulovať, fingovať, galvanizovať, garantovať, generalizovať, glorifikovať, habilitovať (sa), honorovať charakterizovať, ignorovať, imatrikulovať, imitovať, impregnováť, imputovať, inaugurovať, indikovať, infiltrovať, iniciovať, injektovať, inkludovať, inšpirovať (sa), inštruovať, intenzifikovať, internovať, interpelovať, interpretovať, intervenovať, intonovať, investovať, inzerovať, inzultovať, iritovať, izolovať (sa),*

⁸ Pôvodné imperfektíva tantum, ktoré tvoria pasívne participium, sa stávajú biaspektuálne alebo korelované vo vidových dvojiciach (*bojkotovať, fritovať, opalizovať*).

⁹ Frekvencia obojvidových prevzatých slovíec v textoch je vyššia než frekvencia imperfektív tantum, ale menšia než frekvencia aspektových korelácií.

kalibrovať, kamuflovať, kanonizovať, kapitulovať, katapultovať (sa), kategorizovať, komunikovať (v jednom význame), konkludovať, konštituovať, kontaminovať (sa), kontrahovať, konvertovať, kooptovať, korunovať, kulminovať, kvalifikovať (sa), kvitovať, legitimovať (sa), legovať, limitovať, lokalizovať, lustrovať, manifestovať (sa), marinovať, medializovať, melírovať, metalizovať, mumifikovať (sa), mýtizovať, naturalizovať sa, nominovať, nostrifikovať, oferovať, okupovať, operovať (ako operovať pacienta), parafovať, pardonovať, pasterizovať, penalizovať, penzionovať, perforovať, petrifikovať, plagátovať, plagizovať, postulovať, praktizovať (v jednom význame), prezentovať (sa), privilegovať, profitovať, proklamovať, promovovať, proskribovať, protestovať, psychologizovať (v jednom význame), publikovať, rafinovať, ratifikovať, reaktivovať, reamaterizovať, rekompenzovať, remilitarizovať, rentovať sa (ako vyplatiť sa), repatriovať, reprezentovať (ako oficiálne zastúpiť), reprivatizovať, reštituovať, reštringovať, reštrukturalizovať, retardovať (spomaľovať, spomaliť vývin), revanšovať sa, rezervovať, rezumovať, sankcionovať, saturovať, separovať (sa), signovať, situovať, skenovať, sterilizovať, stigmatizovať, stimulovať, stornovať, substituovať, subsumovať, sugerovať, suspendovať, subvencovať, symbolizovať (v jednom význame), syntetizovať, systemizovať, šokovať, špecializovať (sa), špecifikovať, štandardizovať, štrukturalizovať, štruktúrovať, temperovať, teoretizovať (ako rozvíjať teóriu), tónovať, torpédovať, transplantovať, transponovať, traumatizovať, triumfovať, typizovať, verbalizovať, verifikovať, vetovať, vidovať, vinkulovať.

Biaspektuálne verbá majú zmysel len ako adaptačný medzistupeň medzi prevzatými imperfektívami tantum a vidovými dvojicami a používajú sa v kontextoch obidvoch vidov: *keď to urobil, začal robiť niečo iné* (postupnosť – sukcesívnosť, následnosť); *keď to robil, robil aj niečo iné* (súbežnosť – simultánnosť). Súčasťou ich parafráz sú mutačné verbá: „st(áv)añ sa“ (*atrofovať, dezertovať, erodovať, mumifikovať sa*), „(u)robiť“ (*amputovať, antedatovať, aplikovať, mumifikovať, publikovať, skenovať, uzurpovať*), „d(áv)añ“ (*avizovať, adresovať, patentovať, stimulovať*), „uviesť/uvádzať“ (*reprízovať*); osobitné miesto má výrazná prefixácia s ekvivalentom slovenských adverbí, nie prefixov, napr. *de-* dať preč, zbaviť, zrušiť, *re-* urobiť opäť, nanovo, *ante-* urobiť predtým, *post-* urobiť potom: *dekódovať, dekolonizovať, delimitovať, demaskovať (sa), demilitarizovať, demobilizovať, denacifikovať, dešifrovať, dezinformovať, dezorganizovať, dezoxidovať, refundovať, rekompenzovať, remilitarizovať, repatriovať; antedatovať, postdatovať*. Po zvýšení frekvencie, ktorá predznamenáva zmenu stupňa adaptácie, sa z nich stávajú potenciálne aspektové korelácie (podľa Jindru, 2008): {z-}adaptovať, {z-}arizovať, {z-}eliminovať, {z-}ilustrovať, {z-}motivovať, {z-}modifikovať, {z-}novelizovať, {s-}parafrázovať, {s-}paralyzovať, {s-}patentovať, {s-}prostitovať sa, {z-}refundovať, {z-}rehabilitovať (sa), {z-}rekvalifikovať (sa), {z-}reprízovať, {z-}rezignovať.

O perfektívach tantum (ďalej aj PT), ktoré sú v domácej lexike častejšie než imperfektíva tantum (porovn. až 28 % PT a 25 % IT, Sokolová, 2009b)¹⁰, pri prevzatých slovesách takmer neuvažujeme. Pohyb v lexikografických prácach nás totiž oprávňuje konštatovať, že z perfektív tantum sa pri zvyšovaní ich frekvencie stávajú veľmi skoro biaspektuálne verbá (v PSP sa napr. verbá *absolvovať*, *adoptovať*, *amnestovať*, *autorizovať* označujú ako dok., v SCS už ako nedok. i dok., porovn. 3.2.2). V SSSJ (2006) sa ako perfektíva tantum označujú verbá *adoptovať*, *afilovať*, *detronizovať*, pričom pri *adoptovať* sme zaznamenali už tvar *adoptujúci*, ktorý je indikátorom pre biaspektuálne verbá, porov aj *remizujúci* (3 výskyty). Parafrázy perfektív tantum sú mutačne perfektíva, napr. „zbaviť trónu“ – *detronizovať*, z ďalších príkladov porovn. v SCS „získať“ remízu – *remizovať*. Pri *havarovať*, ktoré sa v SCS označuje ako dok., už ide o zreteľný pohyb od perfektív tantum, porovn. *havarajúci* (9 výskytov), ale aj význam *Auto v tom momente havarovalo.*, resp. existencia formy *zhavarovať*. Analytické futúrum sme pri nich nezaznamenali (**bude havarovať*, **bude remizovať*).

3.2 Druhý stupeň adaptácie

Na druhom stupni adaptácie sú biaspektuálne verbá, ktoré vznikli z perfektív tantum a imperfektív tantum.

Perfektíva tantum v slovenčine (KSSJ, 1987, 1989) → biaspektuálne v slovenčine (KSSJ, 1997, 2003; SCS, 2005), porovn. príklady na pohyb od perfektív tantum k biaspektuálnym verbám: *absolvovať*, *akreditovať*, *amnestovať*, *autorizovať*, *dedikovať*, *dešifrovať*, *exkomunikovať*, *hospitalizovať*, *kooptovať*. Z perfektív tantum sa po zvyšovaní ich frekvencie v slovenčine stávajú biaspektuálne verbá, keďže vysoká frekvencia v textoch vyvoláva silný tlak na používanie prítomných tvarov, ktoré sú pri perfektívach tantum vylúčené, porovn. aj *adoptovať*, *havarovať*, *remizovať*. Súčasťou ich parafráz sú mutačne verbá v aspektových koreláciach, napr. „získ(av)at“ (*akreditovať*, *amnestovať*, *autorizovať*).

Imperfektíva tantum v slovenčine (KSSJ, 1987, 1989) → biaspektuálne v slovenčine (KSSJ, 1997, 2003; SSSJ, 2006; SCS, 2005).

Pohyb od imperfektív tantum k biaspektuálnym verbám: *archaizovať*, *artikulovať*, *alegorizovať*, *atomizovať*, *bagatelizovať*, *biľagovať*, *bojkotovať*, *brakovať* (v 2. význame), *brožovať*, *celebrovať*, *certifikovať*, *cizelovať*, *didaktizovať*, *diplomatizovať*, *dózovať*, *exploatovať*, *faširovať*, *fedrovať*, *flakovať*, *forsírovať*, *fritovať*, *fumigovať*, *graduovať*, *granulovať*, *hyperbolizovať*, *imprimovať*, *konšternovať*, *korelovať* (v jednom význame), *lektorovať*, *liturgovať*, *opalizovať*, *pašovať*, *patinovať*, *perzekvovať*, *smaltovať*, *škandalizovať*, *tampónovať*, *tipovať*, *tolerovať*, *túrovať*, *uzurpovať*, *varírovať*.

¹⁰ Domáce perfektíva tantum sú na periférii slovnej zásoby, nie sú frekventované, prezentujú sa často len pomocou préterita, ak sa preto pri prevzatých slovách začne zvyšovať frekvencia, prestávajú byť perfektívami tantum.

Na druhom stupni sú biaspektuálne mutačné akčné verbá s narastajúcou frekvenciou v textoch, a to so subjektovo-objektovou valenčnou štruktúrou. Na rozdiel od imperfektív tantum bežne tvoria pasívne participium, ambígne spojenie *je + pasívne participium* umožňuje dve interpretácie: je pasívom aj rezultatívnou konštrukciou. Sú to frekventované a mutačné verbá s parafrázou '(u)robiť' (*bojkotovať, opalizovať, škandalizovať*).

3.3 Tretí stupeň adaptácie

Tretí stupeň adaptácie v slovenčine spôsobuje potreba kompletizovať pri frekventovaných verbách formálne odlišný inventár jazykových prostriedkov na vyjadrovanie temporálnych a modálnych gramém (Sokolová, 2009b). Táto základná funkcia verbálneho aspektu determinuje smer adaptácie prevzatých verb k aspektovým koreláciám, ale vysvetľuje aj výskyt vidových dvojíc hlavne v jadre slovnej zásoby slovenčiny. Pri najfrekventovanejších verbách je vytvorenie kompletných inventárov gramatických tvarov dôležité na to, aby mohli plniť v textoch všetky svoje funkcie.

Imperfektíva tantum v slovenčine (KSSJ, 1987, 1989) → aspektové korelácie v slovenčine (SSSJ, 2006; SCS, 2005). Verbá vytvárajú potenciálne aspektové korelácie, ak sú akčné a mutačné (často deadjektívne so sufixom *-izovať*), porovn. pohyb od imperfektív tantum k aspektovým koreláciám: *beletrizovať* (z-), *dopovať* (na-), *dopovať sa* (na-), *dupľovať* (z-), *kategorizovať* (za-), *klonovať* (vy-), *komprimovať* (s-), *miniaturizovať* (z-), *minimalizovať* (z-), *privatizovať* (s-), *restovať* (o-), *simulovať* (v jednom význame na-), *skicovať* (na-), *škicovať* (na-), *sprejovať* (na-), *stresovať* (vy-), *štempeľovať* (o-).

Trojstupňový pohyb imperfektíva tantum (KSSJ, 1987, 1989) → biaspektuálne (SSSJ, 2006; SCS, 2005) → aspektové korelácie v slovenčine (SSSJ, 2006) je zriedkavý, ale nie vylúčený: *apretovať* {z-}, *aranžovať* (na-), *archaizovať* {z-}, *asfaltovať* (vy-), *grilovať* (v jednom význame u-). V KSSJ 1989 a 1997 sa označujú ako nedok., v r. 1997, 2003 sa už hodnotia ako biaspektuálne, v SSSJ, resp. v SKMS ako potenciálne aspektové korelácie, porovn. výskyt v SNK *apret-ov-a:t' {z-}* 5/2.

Biaspektuálne verbá (KSSJ, 1987, 1989) → potenciálne aspektové korelácie s primárnou biaspektuálnou formou (SSSJ, 2006; SCS, 2005). V prechodnom období možno popri vidovej dvojici predpokladať zotrvačné fungovanie obojvidovej primárnej formy slovesa (+vysoká frekvencia primárnych foriem, +mutačnosť, +pasívne participium, +subjektovo-objektový typ, +akčné, zriedka -/+procesuálne, -statické, -frekvencia sekundárnych vidových foriem 1 – 30), hoci naša analýza potvrdzuje po vzniku prefigovaných foriem skôr stratu biaspektuálnosti primárnej formy (3.3.3), porovn. pohyb pri verbách zo SSSJ *zabsolvovať, vyabstrahovať, zadaptovať sa, zadministrovať*. Výskyt v SNK môže byť relevantným kritériom na odlíšenie typu 3.3.2 a 3.3.3, preto sme začali zisťovať v SNK zastúpenie obidvoch foriem aspektových korelácií. Biaspektuálne verbá s korelovanou perfektívnou formou vytvárajú netypické aspektové korelácie. Zotrvačné fungovanie obojvidového slovesa popri vidovej dvojici možno predpokladať len vtedy, keď výskyt dokonavej formy v

SNK je veľmi nízky (napr. 1 – 30). Pohyb od biaspektuálnych verb k potenciálnym aspektovým koreláciám s primárnou biaspektuálnou formou¹¹:

Vznikanie aspektových korelácií: *absolutizovať* {z-} 159/6, *apretovať* {z-} 5/2, *centralizovať* {s-} 216/12, *demoralizovať* (sa) {z-} 138/10, *elektrifikovať* {z-} 78/5, *europizovať* {z-} 10/2, *exekvovať* {z-} 47/4, *fercovať* {s-} 3/1, *folklorizovať* {s-} 5/0, *formalizovať* {s-} 80/13, *germanizovať* {z-} 5/3, *improvizovať* {z-} 836/20, *individualizovať* {z-} 149/1, *industrializovať* {z-} 24/2, *internacionalizovať* (sa) {z-} 47/4, *ironizovať* {z-} 319/5, *kalcifikovať* {s-} 7/1, *karikovať* {s-} 105/24, *katalogizovať* {s-} 67/23, *kolektivizovať* {s-} 22/6, *komercializovať* {s-} 21/10, *kompostovať* {s-} 66/7, *komprimovať* {s-} 90/23, *logaritmovať* {z-} 3/1, *maďarizovať* (sa) {z-} 23/5, *militarizovať* {z-} 7/4, *muštrovať* {z-} 3/1, *normovať* {z-} 127/5, *objektívizovať* {z-} 182/25, *parodizovať* {s-} 35/5, *poetizovať* {s-} 18/6, *portretovať* {s-} 218/7, *regrutovať* (sa) {z-} 89/5, *revolucionizovať* {z-} 4/6, *rigolovať* {z-} 6/3, *rytmizovať* {z-} 45/2, *uniformovať* {z-} 48/1; platí to aj pri nulovom výskyte foriem: *fanatizovať* {s-} 2/0, *idylizovať* {z-} 2/0, *kubikovať* {s-} 0/0, *motorizovať* {z-} 39/0, *patetizovať* {s-} 0/0, *paušalizovať* {s-} 94/0, *precizovať* {s-} 0/0, *profanizovať* {s-} 5/11, *profanovať* {s-} 0/0, *valorizovať* {z-} 200/0, *vulkanizovať* {z-} 11/0.

Hoci určitý čas môžu takého formy existovať popri sebe (*improvizovať*), domieva sa, že obojvidovosť sa stráca, keď sa v jazyku začne bežne používať tvar signalizujúci perfektívnu formu (*zimpvizovať*), resp. ako to vysvetľuje N. Nübler (1992), vznikajú dve lexie – biaspektuálna (*improvizovať*) a vo vidovej dvojici len imperfektívna (*improvizovať* – *zimpvizovať*). Fungovanie obojvidového slovesa popri vidovej dvojici by malo byť len v prechodnej fáze, pretože ak sa používanie sekundárnej formy zvyšuje, stráca obojvidovosť primárnej formy funkčnosť.

Biaspektuálne verbá (KSSJ, 1987, 1989) → aspektové korelácie s imperfektívnu primárnou formou (SSSJ, 2006, SCS, 2005). Potenciálne môžeme pri mutačných verbách vždy predpokladať vznik aspektových korelácií s jednou imperfektívnu a jednou perfektívnu formou (+vysoká frekvencia primárnych foriem, +pasívne particípium, zriedka subjektovo-bezobjektový typ, –statický význam, zriedka procesuálny význam, +akčné, +frekvencia sekundárnych foriem, +mutačnosť). Verbá s korelovanou imperfektívnu a perfektívnu formou vytvárajú typické aspektové korelácie. Na treťom stupni sú veľmi frekventované akčné verbá, často deadjektívne, prevažne subjektovo-objektové, ktoré tvoria pasívne particípium; spojenie *je* + *pasívne particípium nedokonavej formy* je pri nich pasívom, kým spojenie *je* + *pasívne particípium dokonavej formy* je rezultatívnu konštrukciou. Na tomto stupni možno rozlišovať: a) biaspektuálne s korelovanou perfektívnu formou (s nízkou frekvenciou

¹¹ Potenciálne aspektové korelácie (podľa Jindru, 2008): {z-} *absolutizovať*, {z-} *adaptovať*, {z-} *arizovať*, {z-} *eliminovať*, {z-} *ilustrovovať*, {z-} *havarovať*, {z-} *motivovať*, {z-} *modifikovať*, {z-} *novelizovať*, {s-} *parafrázovať*, {s-} *paralyzovať*, {s-} *patentovať*, {s-} *prostitúovať* (sa), {z-} *refundovať*, {z-} *rehabilitovať*, {z-} *rehabilitovať* (sa), {z-} *rekvalifikovať*, {z-} *rekvalifikovať* (sa), {z-} *reprizovať*, {z-} *rezignovať*.

sekundárnych foriem); b) aspektové korelácie (s vysokou frekvenciou sekundárnych foriem).

a) Keď je vo vidovej dvojici, ako aj vo väčšine prípadov domácich slovies primárna forma frekventovanejšia než sekundárna perfektívna forma, ale sekundárna forma má absolútny výskyt vyšší než 30¹² (pri z- sme používali verziu SNK 3.0, pri s- 4.0), napr.:

Aspektové korelácie: *aktivizovať* (sa) {z-} 1121/279, *aktualizovať* {z-} 386/87, *bombardovať* {z-} 1480/209, *cenzurovať* {s-} 241/30, *deformovať* (sa) {z-} 1058/309, *degenerovať* (sa) {z-} 259/82, *dokumentovať* {z-} 4075/742, *duplikovať* {z-} 64/46, *dynamizovať* {z-} 158/67, *falšovať* {s-} 718/583, *formulovať* {s-} 4570/2447/583, *grupovať* (sa) {z-} 195/54, *harmonizovať* {z-} 399/74, *hypnotizovať* {z-} 218/154, *idealizovať* {z-} 346/93, *inkasovať* {z-} 4497/909, *inscenovať* {z-} 646/356, *komponovať* {s-} 786/754, *kompromitovať* {s-} 468/352, *koncentrovať* (sa) {s-} 3039/659, *koncipovať* {s-} 719/187, *kondenzovať* {s-} 226/24, *konkretizovať* (sa) {s-} 1770/60, *konsolidovať* (sa) {s-} 247/232, *konštatovať* {s-} 7057/1074, *kontaktovať* (sa) {s-} 3971/1918, *kontrolovať* {s-} 19611/6600, *konzumovať* {s-} 3309/900, *koordinovať* {s-} 3248/237, *korigovať* {s-} 2463/1325, *korumpovať* {s-} 174/146, *kritizovať* {s-} 18859/487, *kultivovať* {s-} 781/110, *manipulovať* {z-} 2265/643, *maturovať* {z-} 767/588, *modernizovať* (sa){z-} 660/381, *montovať* {z-} 790/189, *neutralizovať* (sa) {z-} 509/45, *norm-alizovať* (sa) {z-} 318/161, *organizovať* {z-} 15 497/9 354, *orientovať* {z-} 6258/1795, *politizovať* {s-} 380/252, *problematizovať* {s-} 210/65, *profesionalizovať* {s-} 144/73, *propagovať* {s-} 4066/444, *racionalizovať* {z-} 223/96, *radikalizovať* (sa) {z-} 131/56, *realizovať* (sa) {z-} 18 240/4290, *redigovať* {z-} 668/145, *redukovať* {z-} 2501/2495, *reformovať* {z-} 672/348, *regenerovať* (sa) {z-} 300/228, *regulovať* {z-} 2381/57, *rekonštruovať* {z-} 1595/1680, *rekreovať sa* {z-} 201/40, *rekapitulovať* {z-} 338/265, *renovovať* {z-} 257/192, *reorganizovať* {z-} 166/132, *reprodukovať* {z-} 1110/124, *reštaurovať* {z-} 349/248, *revidovať* {z-} 580/264, *režirovať* {z-} 1959/163.

Početnú skupinu tu tvoria akčné deadjektíva (*aktivizovať, aktualizovať, civilizovať, dramatisovať, dynamizovať, elektrizovať, harmonizovať, hypnotizovať, idealizovať, improvizovať, mobilizovať, magnetizovať, modernizovať, neutralizovať, normalizovať, racionalizovať, radikalizovať, realizovať*), pri ktorých mutačnosť indikuje aj forma -*izovať*.

b) Ešte výraznejšia je redundantnosť biaspektuálnej primárnej formy, keď je primárna forma menej frekventovaná než perfektívna sekundárna forma, porovn. výskyt v SNK:

Aspektové korelácie: *alarmovať* {z-} 60/348, *bankrotovať* {z-} 31/323, *civilizovať* (sa) {s-} 72/88, *decimovať* (sa) {z-} 72/222, *demolovať* {z-}

¹² Berieme do úvahy absolútny výskyt, hoci objektívnejší by mohol byť pomerný výskyt foriem, napr. pri *robiť – urobiť* je pomerný výskyt 1,2 v prospech nedokonavej formy.

174/611, *devastovať* {z-} 226/412, *diskreditovať* (sa) {z-} 362/541, *dramatizovať* {z-} 367/581, *elektrizovať* {z-} 68/79, *kolaudovať* {s-} 107/228, *komplikovať* {s-} 4863/4952, *konfiškovať* {s-} 133/600, *konštruovať* {s-} 866/1083, *krachovať* {s-} 376/2244, *likvidovať* {z-} 2355/5069, *lynčovať* {z-} 62/87, *magnetizovať* (sa) {z-} 35/53, *masakrovat'* {z-} 85/347, *mobilizovať* {z-} 742/1172, *planírovať* {s-} 7/28, *popularizovať* {s-} 246/285, *rekvírovať* {z-} 6/12, *reparovať* {z-} 95/109, *rolovať* {z-} 169/190, *ruinovať* {z-} 131/438.

Aspektové korelácie sa vytvárajú pri frekventovaných mutačných akčných subjektovo-objektových verbách, frekventovanejšiu perfektívnu formu majú tie, ktoré sú výrazne kreatívne (*konštruovať*) alebo sú deštruktívne (*bankrotovať*, *demolovať*, *likvidovať*). Existujú dokonca aj jednovidové, hlavne deadjektívne verbá typu *zdisciplinovať*, *zabsolútniť*, *zextenzívniť*, *zextenzívniť*, *skonkrétňiť*, *skvalitniť*, *skvalitniť*, *spopulárniť*, *sproblematizovať* bez neprefigovaných foriem, čo vysvetľuje vysoký podiel deadjektív aj v aspektových koreláciách (*amerikanizovať*, *automatizovať*, *relativizovať*, *syntetizovať*, *sterilizovať*). Verbá z neslovesných základov sú bez sekundárnej imperfektivizácie síce zriedkavé, ale existujú: *otehotniť*, *ovdovieť*, *osamieť*, *vyhladnúť*. Hoci väčšina sekundárnych imperfektívnych foriem je menej frekventovaná, než sú primárne formy, výnimočne môžu byť frekventovanejšie sekundárne formy než primárne: *umožňovať*, *stotožňovať*, *znepokojovať*, *napodobňovať*, *uprednostňovať*, *znepríjemňovať* atď. Množstvo slovík sa tvorí od adjektív alebo substantív prefixálno-transflexne (*uskutočniť*). Práve v tejto skupine slovík vzniká najviac zdanlivo trojčlenných korelácií, porovn. *intenzívniť* 2, *zintenzívniť* 108, *zintenzívňovať* 379, pri ktorých môže ísť aj o deprefixáciu, ak predpokladáme, že primárny motivát vznikol prefixálno-transflexne (*zintenzívniť*), od neho vznikla sekundárna forma *intenzívňovať* a až neskôr vznikla analógiou deprefixálna konkurenčná imperfektívna forma *intenzívniť*.

4 Závery

Na to, či majú prevzaté verbá formu jednovidovú, obojvidovú alebo vytvárajú vidové dvojice, vplýva stupeň ich adaptácie podmienený frekvenciou, ich sémantika, resp. derivačná a valenčná štruktúra.

Rozdiely v lexikografických prácach súvisia aj s tým, na ktorom stupni adaptácie boli zachytené. Potvrdilo sa nám, že nemá väčšie opodstatnenie rozlišovať pri biaspektuálnych typoch poradie dok. i nedok. a nedok. i dok., ale jednotne, ako je to v SSSJ (2006), jednotné poradie nedok. i dok. *explodovať*. Rovnako sa so SSSJ stotožňujeme s prehodnotením perfektív tantum na biaspektuálne formy (*absolvovať*, *akreditovať*, *amnestovať*, *autorizovať*, *dedikovať*, *dešifrovať*, *exkomunikovať*). Z výskumu nám však vyplýva aj jeden rozdiel – nazdávame sa, že keď sa už pri prevzatí slovese vytvorí frekventovaná perfektívna sekundárna forma (napr. s výskytom nad 30 v SNK), ktorá sa už dostane do lexikonov, východisková forma stráca biaspektuálnosť a označovali by sme ju len ako imperfektívnu.

Veľká zhoda medzi našimi výsledkami získanými analýzou materiálu a lexikografickým označením foriem vyplýva z toho, že v slovníkoch je súlad medzi parafrázou, tvarmi a vidovou charakteristikou, ak má lexéma jednu lexiu alebo viacero vidovo zhodných lexií (porovn. spoľahlivé charakteristiky v Peciarovom SSJ). Zriedka je označovanie v slovníkoch diskutabilné (napr. označenie *debatovať* nedok., ale parafráza s perfektívom *zúčastniť sa* na debate). Chyby vznikajú hlavne vtedy, ak má lexéma viacero vidovo nezhodných lexií, napr. jedna lexia je nedok. – *hodiť sa* 2. byť vhodný, jedna lexia je dok. *hodiť sa* 1. pod vlak, ale lexéma *hodiť sa* sa označí ako biaspektuálna (nedok. i dok.) namiesto 1. dok., 2. nedok.; porovn. aj tzv. domáce obojvidové verbá *venovať*, *venovať sa* (pri *venovať sa* a *venovať* ide o stotožnenie dvoch lexém, z ktorých jedna je nedok. *venovať sa* a jedna je dok. *venovať* – *venúvať*), *vidieť*, *počuť*, *napovedať*, *vypovedať*, *odpovedať*. Ak by sme uplatnili dôsledné označovanie týchto lexií, zistíme, že domáce obojvidové verbá vlastne neexistujú a biaspektuálne verbá majú zmysel len ako adaptačný stupeň medzi prevzatými imperfektívami tantum, perfektívami tantum a aspektovými koreláciami. Vždy perfektívne sú napr. *zviechať sa*, *pričítať*, *uviezt'*, *počariť* // *počarovať*, *obetovať*, vždy imperfektívne sú *zálohovať*, *pokutovať*, *predčítať*, *odpočúvať*, *zajakať sa*, *čarať*, *preddávkať*, *úverovať*, *ratovať*, *skratovať*, *stačiť*, *búšiť*, aspektové korelácie tvoria verbá *pripomienkovať*, *časovať*, *bodovať*, *uraziť* (v jednom význame).

Jednovidové prevzaté verbá sú hlavne imperfektíva tantum (súvisí to aj s ich morfeatickou štruktúrou radix + sufix, ktorá indikuje imperfektívnosť). V adaptačnom procese sa z nich stávajú biaspektuálne verbá, porovn. predovšetkým subjektovo-objektové desubstantíva a verbá bez motivačných vzťahov alebo aspektové korelácie (najmä subjektovo-objektové deadjektíva). Pohyb v lexikografických prácach je väčšinou v súlade s adaptačným procesom, ktorého smer určuje základná funkcia verbálneho aspektu v slovenčine, pretože so zvyšujúcou sa frekvenciou lexém potrebuje používateľ využívať všetky verbálne gramatické prostriedky (Sokolová, 2009a,b).

Literatúra

- BOSÁK, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára: Východiská morfémovej analýzy. (Morfematika. Slovtvorba.) In: Jazykovedné štúdie. 19. Bratislava: Veda 1985. 131 s.
- BUZÁSSYOVÁ, Klára: Sémantická štruktúra slovenských deverbatív. Bratislava: Veda 1974. 237 s.
- ESVAN, François: Vidová morfológia českého slovesa. Studie z korpusovej lingvistiky 5. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2007. 342 s.
- HORECKÝ, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján a kol.: Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava: Veda 1989. 430 s.
- IVANOVÁ, Martina: Valencia statických predikátov. 1. vyd. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2006. 290 s.
- JAROŠOVÁ, Alexandra: Spájatelnosť slov a jej odraz v slovníku. In: Jazykovedný časopis, 1992, roč. 43, s. 116 – 126.

- JINDRA, Vojtěch: Vývojová dynamika obouvidových sloves cizího původu na základe korpusových dat. In: Slovo a slovesnost, 2008, roč. 69, s. 192 – 210.
- Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala a M. Pisárčiková. 2. vyd. Bratislava: Veda 1989; 2003. 588 s.
- NÜBLER, Norbert: Untersuchungen zu Aktionsart und Aspekt im Russischen und Tschechischen (am Beispiel der mit na-präfigierten Verben). Regensburg: S. Roderer Verlag 1992. 594 s.
- Pravidlá slovenského pravopisu. Bratislava: Veda 1991. 522s.; 2., uprav. vyd. 1998; 3., uprav. a dopl. vyd. 2000. 533 s.
- Slovenský národný korpus – Verzia prim-3.0-prim-public-all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2006. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>.
- Slovenský národný korpus – Verzia prim-4.0-prim-public-all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2009. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>.
- Slovník cudzích slov. Akademický. Prel. Ľ. Balážová, J. Bosák a kol. 2., dopl. a uprav. slov. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 2005. 991 s.
- Slovník slovenského jazyka I. – V. diel. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959 – 1965.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: VEDA 2006. 1134 s.
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Riešenie statusu derivačnej a modifikačnej morfémy v morfematickom slovníku slovenčiny. In: Wortbildung: interaktiv im Sprachsystem – interdisziplinär als Forschungsgegenstand. Innsbruck: 2000, s. 127 – 138.
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Aspektológia v Regensburgu. In: Jazykovedný časopis, 2001, roč. 52, č. 2, s. 101 – 119.
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Morfematický pohľad na slovesný vid v slovenčine ako cudzom jazyku. In: Slovenčina ako cudzí jazyk. Ed. J. Pekarovičová. Bratislava: Stimul 2002, s. 75 – 87.
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Eine von Applikationen der morphematischen Erforschung an der Universität Prešov (Kategorie Aspekt Verbi). In: Gemeinsame interdisziplinäre Vortragsreihe der Universitäten Trier und Prešov 2009. Prešov 17. februára 2009. Ed. Christian Irsfeld. Trier: 2009a (12 s. v tlači).
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Funkcie slovesného vidu v slovenčine. In: V priestoroch jazyka a literatúry. Košice 26. marca 2009. Košice: 2009b (15 s. v tlači).
- SOKOLOVÁ, Miloslava – ŠIMON, František – MOŠKO, Gustáv – BENKO, Vladimír: Morfematický slovník slovenčiny. Prešov: Náuka 1999. 531 s.